

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV). – Режим доступу: [http:// zakon4. rada.gov.ua/laws/show/435-15](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15).

8. Мартиненко В.Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: навч. посіб. / В.Ф. Мартиненко. – К.: Вид-во НАДУ, 2008. – 298 с.

9. Сас О.О. Оцінка ефективності управління у великотоварних агропромислових формуваннях / О.О. Сас // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 99-105.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2015 р.

*

УДК 63: 314(477)

Г.І. САБЛУК,

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Оцінка стану демографічної ситуації на сільських територіях

Постановка проблеми. У всі періоди людської цивілізації було відомо, що життєвий рівень суспільства залежить від добробуту сільських поселень. Досвід Західної Європи, США, Японії та інших країн підтверджує ту незаперечну істину, що для успішного функціонування держави потрібно дбати про сільськогосподарське виробництво. Чим краще буде жити село, тим потужніше розвиватимуться всі території держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціального розвитку села займалась багато вчених: Е. Лібанова [1; 2], В. Юрчишин [5], К. Якуба [3; 4], І. Прокопа [7], О. Булавка [6], В. Діесперов [10] та ін. Проте, виходячи із потреб нинішнього селянського життя, є безліч невирішених завдань цього плану, які потребують подальшого всебічного вивчення.

Мета статті – на основі аналізу стану сільськогосподарського виробництва, демографічної ситуації, що склалася в аграрній сфері України, розробити пропозиції щодо покращення умов життя і праці в сільській місцевості, зокрема, виділити роль жінки-селянки, жінки-трудівниці.

Виклад основних результатів дослідження. За роки незалежності значних змін зазнала ситуація в українському селі, його роль у суспільстві: зникла колгоспно-

радгоспна система, у селі виник дефіцит робочих місць, а з цієї причини почалася інтенсивна міграція жителів села, особливо кваліфікованих кадрів – найбільш працездатної кваліфікованої робочої сили. Як наслідок, в Україні наростає процес обезлюднення сіл, а потенціал людей, які залишилися проживати в сільській місцевості, формують переважно люди похилого віку.

На сьогодні в Україні багато неперспективних сіл, які на порозі загибелі, а мільйони селян – на межі виживання. Але якщо людина покине землю, яка освоювалася працею багатьох поколінь селян, ця земля не буде оброблятися і втратить родючість.

Потрібно всім у державі замислитись над тим, як припинити переселення людей із сіл у міста. Вирішення цієї проблеми залежить головним чином від того, як розвиватимуться сільські території. Адже відомо, якщо розвиватимуться території, то розвиватимуться регіони, а в цьому все багатство країни.

У чому полягає розвиток сільських територій? Це відродження родючості землі, природи, оздоровлення лісів, збереження чистоти повітря, води, річок та озер. Це розвиток поселенської мережі з повноцінним формуванням середовища проживання селян, спрямованого на створення розширеного відтворення населення, сприятливих умов зайнятості людей, поліпшення їх культурно-побутових соціальних послуг, що можливе за умови інвестування господарської діяль-

© Г.І. Саблук, 2015

ності. Жити на селі – означає постійно спілкуватися з навколишнім природним середовищем, що є надійним і осяваючим процесом фізичного оздоровлення та духовного зцілення. Бо вся краса сільська, що панує навколо людини, надійно її захищає і збагачує душу. І в цьому істина боротьби за людське життя, його тривалість. При цьому важливо розуміти, що зберігаючи плоди колосальної роботи природи, яка, до речі, самовідроджується, людство стоїть на шляху вирішення проблеми благоустрою сільських територій й розквіту села, а це і є головною метою нашого життя.

Тільки за таких умов активнішою буде робота по поверненню до землі справжнього господаря, а сільськогосподарське виробництво буде визначальним у зміцненні економіки країни. Земля, як спадщина, повинна переходити від батька до сина і бути задіяною в господарському використанні. У цьому вбачається послідовність, патріотизм, дбайливе ставлення до землі, бо на ній народилася людина і вона є хранителем історії свого рідного краю.

Селяни прагнуть обнадійливих змін, ніхто не заперечує про активність і плідність роботи. Вони в очікуванні дій, виважених реформ, бо відчувають єдність із землею, а це і ліси, і ґрунти, і уся природа. Тому на перший план в нашому суспільстві виходить „людський фактор”, що часто порівнюється з поняттям трудового потенціалу як виробничої системи. А це питання дієве тоді, коли постає проблема обліку людських затрат, зусиль, вимірюваних їхніми талантами, знаннями, вірою та іншими людськими факторами. Все залежить від того, якою мірою і в якому середовищі працює людина, яку можливість має для самостійного прийняття рішення – бути виконавцем чи контролюючою особою. При цьому слід враховувати всі побажання й сподівання сільського трудівника, спосіб його життя та умови середовища.

Відомо, що матеріальні та культурно-побутові умови життя на селі не відповідають потребам сільського населення. Недооцінка людського фактору призвела до посилення міграційних процесів, які характеризуються зниженням народжуваності населення, підвищенням смертності, причому

ріст смертності перевищує ріст народжуваності.

Відчутно збільшився дефіцит кваліфікованих кадрів, що значною мірою впливає на оптимізацію забезпечення аграрного виробництва ресурсами живої праці. Адже проблема відтворення трудового потенціалу в аграрній сфері невід’ємна від забезпечення соціальних перетворень на селі.

Звичайно, запорука достойного життя – це по-сучасному обладнане, механізоване, електрифіковане, газифіковане село, і селянин, який там проживає – справжній господар у своєму облаштованому будинку. Він зв’язаний з землею, має хист до опанування майстерності та технології інтенсифікації виробництва, дбає про родючість землі, яку обробляє, береже і захищає природу. Так повинно жити село за постійної підтримки держави.

Однак, така перебудова на селі, на жаль, ще не простежується. Але є українська земля, яка з року в рік чекає на відповідальних господарів. І є селяни, праця яких формувала в наших предках патріотичний дух, створювала славу і велич народу України. То чому нема повернення до добробуту, до відновлення рідних ряснозелених, милих серцю країв?

Повернемося знову до складних екологічних ситуацій, звідки великі труднощі у досягненні демографічного оптимуму через постійну масову міграцію. Багато людей із сіл їдуть на роботу в місто, і це в основному молодь. Не менша частина людей працездатного віку з причини відсутності робочих місць на селі виїжджають на роботу за кордон, зокрема – це жіноча половина сільського населення.

Соціальний розвиток людства, його сучасний хід по-новому інтерпретує погляд на жінку. Адже жінка – це найцінніший скарб нашої країни, з жінки починається життя, жінка надихає сильну стать на творення доброго й вічного. Жінка здатна перетворювати фантастичне на реальне, своїм баченням і творінням робити довколишній світ затишним, яскравим і гармонійним, а її відданість справі, надзвичайна працездатність необхідні сьогодні всюди: в уряді, в парламенті, медицині, освіті, в управлінні виробництвом, а

тим більше – в сільському господарстві. Жінка спроможна так само ефективно працювати, досягати успіху, як і чоловік. Вона, крім того, ще є матір'ю і господинею.

Нині в дискусіях, пов'язаних із перспективами аграрної реформи, часто постає питання про невідповідність структури економічної активності населення в сільській місцевості. Статеві-вікова структура є дуже

важливою в домашньому господарстві, заснованому переважно на ручній праці. Тому значення статі зв'язано з поділом праці при виконанні різного роду робіт і обов'язків у селянському дворі. При цьому важливу роль відіграє співвідношення чоловічого і жіночого населення для виконання виробничих функцій. Гендерну диспропорцію відображають дані таблиці.

Співвідношення чоловіків і жінок у населенні України, %*

	2009		2010		2011		2012		2013	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Україна	46,1	53,9	46,1	53,9	46,2	53,8	46,2	53,8	46,2	53,8
у т.ч.:										
місто	45,8	54,2	45,8	54,2	45,8	54,2	45,8	54,2	45,8	54,2
село	46,8	53,2	46,9	53,1	47,0	53,0	47,0	53,0	47,1	52,9

* Розраховано за даними Державної служби статистики України.

У ситуації безробіття, що склалося нині на селі, більшість селян перейшли на самозайнятість. Доля жінки в цьому русі більш активна, ніж чоловіка. Жінка перекладає на свої плечі все фізичне навантаження, веде домашнє господарство, тоді як чоловік у постійних пошуках роботи. Він придатний до фізичної праці, має особисте прагнення працювати, здібності та виборює своє право на зайнятість. Проте економічна система не повністю використовує пропонувані на ринку праці ресурси робочої сили і цим самим не досягає межі своїх виробничих можливостей. Безробіття несе велику шкоду життєвим інтересам людей і системі суспільних цінностей. Для багатьох – це втрата власної гідності, що тягне за собою важкі психологічні потрясіння. Спостерігається тенденція до збільшення кількості розлучень і розпаду сімей, а також показників злочинності та захворювань.

Жіноча натура побудована на життєвій гармонії: оберігати від руйнації свій внутрішній світ і робити проєкцію на світ зовнішній. Глибоке розуміння й осмислення цієї суті речей допомагає жінці реалізувати себе в житті для блага власного і блага суспільства. Звідси вона черпає натхнення, зміцнює віру в життя.

Статус жінки в сучасному світі є своєрідним барометром для вирішення рівня соціального прогресу суспільства. Саме через призму жіночої праці й побуту краще проглядається все те, що відбувається навколо, адже жіноча праця тісно пов'язана з числен-

ними проблемами відтворення трудових ресурсів і виховання підростаючого покоління.

У зв'язку з цим подальший розвиток умов жіночої праці зумовлює необхідність перегляду стереотипів, що склалися.

Висновки. Вкрай важливим для розвитку сіл і сільських територій з метою підвищення добробуту чоловічого і жіночого населення повинно стати:

1. Створення робочих місць у сільській місцевості – найнеобхідніша на сьогодні умова. Проживаючі там мешканці повинні мати постійний інтерес в цих місцях на тваринницьких фермах, заготівельних і переробних підприємствах, соціально-обслуговуючих виробництвах, установах торгівлі, громадського харчування і т.д. І тільки за такої умови розвиватимуться сільські території, про що свідчить досвід країн Європи, США та інших економічно розвинутих держав.

2. У багатьох сільських населених пунктах України, за нашими оцінками, є вся необхідна соціальна інфраструктура (дорога з твердим покриттям, газ, телефон, телебачення, дитячі садочки, школи), проте їх мешканці виїжджають для проживання і на роботу за межі села та в інші країни. Причина криється у відсутності роботи, неможливості забезпечити сім'ї належні умови проживання і роботи. Тому невідкладним є вирішення тих питань, де крім достатньої заробітної плати селяни могли б користуватись у власному господарстві своїм транспортом,

за допомогою якого вони мали б змогу підвозити дітей в садочок, до школи, добиратися на робоче місце, на ринок для заготівлі продукції, в Будинок культури, басейн і т.ін.

3. Важливо підвищити рівень оплати праці працівникам сільського господарства до рівня цього показника в середньому по державі, адже в селі рівень оплати праці майже на 40 % нижчий. І це в той час, коли рівень соціального облаштування українського села з відомих усім причин є значно нижчим,

що повинно компенсуватися вищим (в жодному разі не нижчим) рівнем заробітку.

4. У кожному сільському населеному пункті бажаним сьогодні є створення жіночих центрів, в яких би концентрувалися всі проблеми життя і буття жінки-селянки: участь у громадському житті села, регіону, держави; проблеми виховання і навчання дітей; організацій проведення соціально-культурних і побутових заходів; покращення соціального облаштування території, садиб тощо.

Список використаних джерел

1. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист / Е. Лібанова, О. Палій. – К.: Основи, 2004. – 492 с.
2. Звіт „Аналітичне дослідження участі жінок у складі робочої сили України” (загальна координація робіт, наук. ред. звіту – Лібанова Е.М.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/2013_ua_womens%20participation.pdf.
3. Якуба К.І. Проблеми демографічного розвитку українського села : наук. доп. / К.І. Якуба, П.Т. Саблук. – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 43 с.
4. Якуба К.І. Жінки в трудовому потенціалі села: [монографія] / Якуба К.І. – К.: Аграрна наука, 1998. – 280 с.
5. Юрчишин В. В. Сучасні аграрні перетворення в Україні / В.В. Юрчишин. – К.: ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2013. – 424 с.
6. Булавка О.Г. Стан та проблеми соціального розвитку сільської поселенської мережі / О.Г. Булавка // Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво і менеджмент). Розд. VIII, підрозд. 8.1 – К.: ННЦ ІАЕ, 2012.
7. Прокопа І. В. Заселеність сільських територій: деструктивні зміни і загрози / І. В. Прокопа, О. Л. Попова // Економіка і прогнозування. – 2008. – № 1. – С. 63-84.
8. Моргун Ф.Т. Плугом по... долях дітей / Ф.Т. Моргун. – Полтава : Полтавський літератор, 2003. – 125 с.
9. Менжерес Г.М. Жіноче серце, сповнене любові. Зб. нарисів / Г.М. Менжерес. – К.: Просвіта, 520 с.
10. Дієсперов В.С. Еволюція сільськогосподарських підприємств / В.С. Дієсперов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 290 с.
11. Населення України за 2013 рік. Демографічний щорічник. – К.: Державна служба статистики, 2014. – 296 с.
12. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заяць та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2015 р.

* * *

Новини АПК

Аграрний фонд інвестує у весняну посівну 1,5 млрд грн

ПАТ «Аграрний фонд» планує інвестувати у весняну посівну кампанію близько 1,5 млрд грн. Про це заявив в.о. голови правління фонду Андрій Радченко. «Під час весняної посівної Аграрний фонд розраховує виділити для сільгоспвиробника близько 1,5 млрд грн. На ці кошти буде придбана продовольча пшениця».

Він зазначив, що наразі фонд працює над залученням інвесторів задля розширення переліку товарів для закупівлі на потреби державного ресурсу.

«ПАТ «Аграрний фонд» працює над тим, щоб стати інвестиційно привабливою компанією. Є звернення європейських і американських інвесторів з бажанням вкладати кошти в український аграрний сектор. Фонд має велику базу сільгоспвиробників, які вирощують не тільки пшеницю, а й інші культури. Для нас важливо підтримати сільгоспвиробника», – повідомив Андрій Радченко.

Прес-служба Мінагрополітики України